

огляд і його наслідки прокурору, який здійснює нагляд за досудовим слідством, і голові місцевого суду. Копія протоколу вручається власнику оглянутого житла чи іншого володіння або іншим особам, які в ньому проживають чи були присутні під час огляду у разі відсутності володільця.

Список літератури: 1. Конституція України // ВВР України. 1996. № 30. 2. Кримінально-процесуальний Кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. К., 2003. 3. Наказ МВС України № 1381 від 17.11.2003 р. «Про невідкладні заходи по удосконаленню структури і організації діяльності штатних підрозділів дізнання органів внутрішніх справ України». 4. Проект Кримінально-процесуального кодексу України станом на 2005 р. 5. Права людини і професійні стандарти для юристів. Документи міжнародних організацій. Амстердам–К., 1996. 6. Уголовно-процесуальний кодекс Российской Федерации. М., 2004. 7. Юркова Г. В. Реалізація завдань швидкого і повного розкриття злочину на досудових стадіях: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2001.

Надійшла до редколегії 04.01.08

С. М. Щербаковський

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ПІДСТАВА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ ПРО НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИКІВ

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 15.12.2005 р., матеріали оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі, а також приводами та підставами для проведення невідкладних слідчих дій.

Проблемам використання результатів ОРД у кримінальному судочинстві присвячені численні роботи вітчизняних та закордонних учених-криміналістів, процесуалістів, фахівців у галузі теорії ОРД: О. М. Бандурки, А. Р. Белкіна, Д. І. Беднякова, Є. О. Дідоренко, Ю. М. Грошевого, Є. А. Долі, В. І. Зажицького, В. С. Зеленецького, С. А. Погорецького, О. П. Снігерьова, С. М. Стахівського, М. А. Шейфера, М. Є. Шумила та ін. Практично всі роботи висвітлюють проблему реалізації матеріалів ОРД як доказів у кримінальній справі. Досліджень щодо використання результатів ОРД як підстав прийняття рішень щодо проведення слідчих дій, і, зокрема, слідчих дій щодо розслідування незаконного обігу наркотиків, недостатньо. Тому як мету даної статті можна визначити розгляд питань щодо використання інформації, яка була отримана під час проведення оперативно-розшукових заходів, під час прийняття рішення про проведення слідчих дій під час розслідування незаконного обігу наркотиків.

Під «слідчою дією» у юридичній літературі розуміється дія, що проводиться відповідно до кримінально-процесуального закону

з метою виявлення, дослідження, перевірки і закріплення доказів [1, с. 385]. Під «невідкладними слідчими діями» розуміють дії, які здійснюються після порушення кримінальної справи, з метою виявлення і фіксації слідів злочину, а також доказів, що вимагають негайного закріплення, видучення та дослідження [2, с. 98].

Рішення, що приймає слідчий під час провадження у кримінальній справі, за змістом та метою умовно можна поділити на два види: процесуальні і тактичні.

Процес ухвалення процесуального рішення досить докладно розглядається в юридичній літературі, більше того, існує класифікація процесуального рішення за змістом і призначенням, суб'єктами, часом, формою прийняття, тривалості дії, юридичній чинності тощо [3, с. 26].

Однак незважаючи на різноманітність названих видів інтерес становить в першу чергу така класифікаційна ознака, як обов'язковість або необов'язковість сукупності доказів для ухвалення процесуального рішення про проведення слідчої дії. Це пов'язане з тим, що законодавець досить вибірково користується термінологією у визначенні підстав для прийняття процесуальних рішень. Наприклад, особа притягується як обвинувачений, «коли є досить доказів» (ст. 131 КПК). Для проведення виїмки потрібні «точні дані» (ст. 178 КПК), для обшуку, накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку мають бути «достатні підстави» (ст. ст. 177, 187 КПК). Крім цього, у кримінально-процесуальному законі існує група рішень, які приймаються «за необхідності», наприклад, при пред'явленні для впізнання (ст. ст. 174, 175 КПК), «коли виникне необхідність», наприклад, для екстумачії трупа (ст. 192 КПК), або взагалі не пов'язані з якими-небудь підставами і виражаються словами «слідчий вправі» (ст. 172 КПК), «слідчий може запросити» (ст. 191 КПК), «слідчий може провести» (ст. 184 КПК), «слідчий проводить» (ст. 190 КПК).

Вбачається, що під поняттями «дані» та «підстави» слід розуміти не докази, в іншому випадку більш доцільнішим для законодавця було б використовувати термінологію, що зживається у ст. 131 КПК, яка припускає, що за наявності достатніх доказів, що дають підстави для обвинувачення певної особи у вчиненні злочину, слідчий виносить постанову про залучення даної особи як обвинувачуваного. Вбачається, що під «даними» законодавець розуміє певні джерела інформації: усні заяви, пояснення, рапорти оперативних працівників, оперативно-службові документи, подані відповідно до чинного законодавства.

Таким чином, враховуючи викладене, видається правильною позиція Д. І. Беднякова про те, що рішення, прийняті владними суб'єктами кримінального процесу з точки зору правомірності, варто поділяти на дві групи: а) рішення, при прийнятті яких кри-

мінально-процесуальний закон вимагає необхідної сукупності доказів; б) рішення, при прийнятті яких такої сукупності не потрібно [4, с. 85].

Наведена класифікація має значення для використання результатів оперативно-розшукової діяльності вже на стадії прийняття процесуального рішення про проведення слідчих дій. Як показує опитування слідчих МВС України, результати оперативно-розшукової діяльності під час розслідування незаконного обігу наркотиків найчастіше використовуються при прийнятті рішень про проведення таких слідчих дій, як огляд місця події, допит, обшук, виймка, огляд місцевості, житла, предметів і документів, призначення експертиз. Це пов'язано із тим, що, по-перше, при прийнятті процесуальних рішень про проведення названих слідчих дій кримінально-процесуальний закон не вимагає сукупності доказів, що містяться в справі. По-друге, основу ухвалення рішення становить інформація, яка є результатом аналізу і оцінки: 1) слідчої ситуації і її компонентів; 2) процесуальних завдань, що підлягають вирішенню; 3) прогнозування дій протидіючих осіб; 4) можливостей слідства тощо. Інформація здобувається шляхом вивчення і осмислення наявних фактичних даних, тому саме матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути віднесені до джерел інформації і стати підставою для ухвалення тактичного рішення. Також можна зробити висновок про те, що оперативна інформація є частиною інформаційного компонента слідчої ситуації і впливає на прийняття слідчим рішень, спрямованих на її поліпшення. Зазначимо, що використання результатів ОРД передє аналіз їх вірогідності і оцінка значимості для вирішення поточної слідчої ситуації.

Виходячи з викладеного, вбачається за доцільне доповнити ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» формулюванням: «Результати оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані для прийняття рішення про проведення слідчих дій, якщо кримінально-процесуальний закон не вимагає для цього сукупності доказів».

Загальні проблеми сутності та прийняття тактичних рішень слідчим докладно розглянуті Р. С. Белкіним [5, с. 643–666]. Використання матеріалів ОРД для прийняття рішень слідчим досліджені М. А. Погорельським [6, с. 301–418].

Розглянемо, які завдання можуть бути вирішені в процесі прийняття тактичного рішення про проведення слідчих дій при розслідуванні незаконного обігу наркотиків на основі інформації, отриманої в результаті проведення оперативно-розшукових заходів.

1. Вибір мети тактичного впливу, тобто формулювання завдання. Це є актуальним на початковому етапі процесу прийняття

тактичного рішення, коли слідчий має обмежені вихідні дані, яких для ухвалення тактичного рішення недостатньо. У даній ситуації для уточнення мети потрібен збір додаткової інформації, яка підтверджує зроблений вибір і дає можливість точніше визначити засоби досягнення поставленого завдання.

2. Прогнозування очікуваних результатів. Обравши мету тактичного впливу, тобто сформулювавши завдання (при необхідності розділивши її на складові і визначивши послідовність їх рішення), слідчий будує прогностичну версію щодо можливих результатів рішення, його впливу на ситуацію. Прогнозування бажаних результатів припускає оперування вже обраними засобами тактичного впливу і є засобами прийняття найбільш доцільного за даних обставин тактичного рішення.

Проте в умовах нестачі інформації може виникнути проблема, пов'язана з її заповненням. На думку автора розглянуту проблему можна вирішити за допомогою орієнтуючої інформації, яку було отримано під час проведення ОРД. Даний вид інформації може бути отриманий у результаті проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів. Першочергового значення набуває зміст і ступінь вірогідності інформації, які сприяли б усуненню інформаційного пробілу.

Наприклад, на основі оперативної інформації про особистість підозрюваного (обвинувачуваного) у збуті наркотиків, що отримана із джерел, що не підлягають розшифровці, можна прогнозувати ймовірну реакцію особи на ті або інші питання в процесі допиту, ймовірне поведіння, у тому числі можливу протидію. Найціннішою така інформація є в умовах конфліктної ситуації. Моделювання процесу реалізації рішення і його результатів на підставі відомостей, що були отримані з оперативно-розшукових джерел, дозволяє прогнозувати і небажану реакцію злочинців на заплановані дії (наприклад, під час обшуку). Це дозволяє слідчому вносити корективи до прогностичної моделі тактичного рішення. Наприклад, наявність інформації оперативних служб про те, що наркотичні засоби, що цікавлять слідчого, вилучені з передбачуваного місця зберігання, дозволяє внести корективи при ухваленні рішення про проведення обшуку або виймки.

3. Зміна слідчої ситуації. Отримані слідчим результати ОРД можуть мати істотне значення під час аналізу і оцінки компонентів слідчої ситуації, у першу чергу, компонентів інформаційного характеру. Особливу цінність дана обставина має на початковому етапі розслідування незаконного обігу наркотиків, коли недостатньо високою є поінформованість слідчого про обставини злочину, джерела кримінально-релевантної інформації, можливості їх виявлення і подальшого експертного дослідження, місця приховання шуканого тощо. У свою чергу усунення інформаційного

пробілу впливає на компоненти процесуального і тактичного характеру, зокрема, на ухвалення рішення про проведення конкретної слідчої дії. Так, у результаті комплексу оперативно-розшукових заходів було визначено коло осіб, причетних до розкравдань наркотичних засобів з лікувальної установи за підробленими документами. Інформація про це була повідомлена слідчому в усній формі. Проаналізувавши й оцінивши отримані відомості, слідчим було ухвалене рішення про проведення виїмки медичних документів і приєднання їх до матеріалів кримінальної справи.

В іншому випадку, для виявлення на тілі підозрюваного слідів спецзасобу, яким були позначені грошові купюри під час проведення оперативно-розшукового заходу «оперативна закупівля», передбаченого п. 4 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», слідчий прийняв рішення і виніс постанову про проведення освідчування особи, керуючись представленими результатами ОРД і ст. 193 КПК.

4. Зменшення тактичного ризику. Під тактичним ризиком у криміналістиці розуміється допущення негативних наслідків при реалізації тактичного рішення [7, с. 47]. Використання оперативно-розшукових даних при прийнятті рішень в умовах тактичного ризику може значною мірою його мінімізувати. Слід зазначити, що виділяються дві типові ситуації:

а) ризик можна прогнозувати, коли можливо дізнатися або хоча б оцінити імовірність настання тих або інших подій, у зв'язку з якими можна очікувати на який-небудь результат;

б) умови невизначеності, коли інформація про ймовірність настання подій відсутня або невідома слідчому, через що він змушений робити припущення про можливі ходи суперника і прагнути забезпечити собі певну «максимальну гарантовану користь» [5, с. 661].

Вбачається, що використання оперативно-розшукової інформації є характерним для першого випадку. Наприклад, при підготовці до обшуку в приватному житловому будинку, де знаходилася нарколабораторія, шляхом проведення оперативно-розшукових заходів були встановлені приміщення, де виготовлялися наркотики, і приклади, що використовувалися для цього. Отримана інформація дозволила під час проведення обшуку виявити наркотики, прилади для їх виготовлення і не допустити їх знищення.

Хоча імовірність настання тих або інших наслідків в умовах розслідування практично визначити неможливо, проте склавши уявлення про подію виходячи з оперативної інформації, можна спробувати визначити варіанти негативних наслідків ухваленого рішення, і в такий спосіб певною мірою оцінити ступінь тактичного ризику. Це можна зробити при оцінці наслідків окремої слідчої дії. Так, ухвалюючи рішення щодо проведення допиту сві-

дка – знайомого збувальника наркотиків щодо якого отримані оперативно-розшукові дані про його зацікавленість у справі, слідчий в змозі передбачати такі можливі результати:

- свідок під впливом комплексу простих і складних тактичних прийомів перестане брехати і дасть правдиві показання. З розрахунку на досягнення цього оптимального результату приймається рішення про проведення допиту;

- допитуваний (свідок) дасть правдиві показання тільки по вже встановлених фактах. У разі можливості настання цього негативного результату виникає необхідність у докладанні додаткових зусиль, щоб викрити, що допитуваний говорить неправду;

- свідок незважаючи ні на які засоби не дасть правдивих показань. Це – найгірший негативний результат.

Із трьох можливих варіантів наслідків допиту, які піддаються прогнозуванню, два носять негативний характер. Здавалося б, що в даній ситуації ступінь імовірності ризику має очевидний характер. Однак у наведеній ситуації результат допиту буде залежати не тільки від числа варіантів негативних наслідків. Ухвалюючи рішення щодо проведення допиту такого свідка, необхідним є враховувати й інші фактори. Так, маючи оперативно-розшукові дані про те, що свідок не зацікавлений давати правдиві показання, слідчий може відкласти проведення даної слідчої дії та, використовуючи можливості оперативних підрозділів, уточнити такі моменти: що собою становить особистість свідка у всіх її проявах; наскільки свідок переконаний у правильності займаної позиції; у яких відносинах перебувають свідок і обвинувачений; наскільки сильною є негативна позиція свідка та інші обставини. Після усунення інформаційної прогалини за допомогою оперативно-розшукових заходів слідчий може правильно оцінити можливість тактичного ризику при ухваленні рішення про проведення розглянутої слідчої дії.

На підставі викладеного, можна зробити висновок про те, що інформація, отримана за результатами проведення оперативно-розшукової діяльності є частиною, елементом інформаційної складової слідчої ситуації. У свою чергу, розглянутий інформаційний елемент дає підстави для вибору мети тактичного впливу на слідчу ситуацію в цілому або на окремі її компоненти, а також визначення умов і способів досягнення мети і прогнозування результатів реалізації тактичного рішення.

Список літератури: 1. Теория доказательств в советском уголовном процессе. М., 1973. 2. Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. М., 2001. 3. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве. М., 1976. 4. Бедняков Д. И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений. М., 1991. 5. Белкин Р. С. Курс криминалистики. М., 2001. 6. Погорельский М. А. Функциональное назначения оперативно-розшуковой деятельности у кримінальному процесі. К., 2007. 7. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика. Учебник для вузов. М., 1999.

Надійшла до редколегії 03.01.08